

„Сигурна среда, успяващи деца: Въвеждане в различните форми на алтернативна грижа на практики за работа с деца, съобразени с преживяна травма“

Индивидуален доклад от проведеното проучване: България

1. Въведение

Целта на проведеното проучване беше да се събере информация от шестте държави партньори, участващи в проект „Сигурна среда, успяващи деца: Въвеждане в различните форми на алтернативна грижа на практики за работа с деца, съобразени с преживяна травма“ - Белгия, България, Хърватия, Гърция, Унгария и Сърбия - с цел консултиране на разработването и предоставянето на обучителните пакети и свързаните с тях писмени материали за проекта.

Работата по проучването имаше два елемента: въпросници и отговори, получени от проведено кабинетно проучване. Онлайн въпросниците за млади хора, живели в грижа и за професионалисти и лица, полагащи грижа за деца, бяха предоставени чрез линк към онлайн платформата на Qualtrics, и бяха попълнени анонимно от лица във всяка страна партньор през юни/юли 2020г. Въпросите от реализираното кабинетно проучване бяха попълнени от членове на екипите на SOS Детски селища в страните партньори, използвайки различни източници. Общите констатации от двата елемента бяха докладвани през октомври 2020 г. в основния общ Доклад от проучването.

В този кратък доклад са представени само резултатите от получената информация от участниците в България.

При разглеждането на този доклад, следните моменти са важни за отбелязване:

- Всеки въпрос, зададен на анкетиранията лица, е обозначен в *курсив*.

- Констатациите във въпросника, посочени в настоящия доклад, отразяват отговорите и коментарите на малък брой лица в една държава партньор по проекта, които предоставят своите мнения чрез онлайн въпросник. Това не е представителна извадка, и следователно не може да се каже, че отразява по някакъв начин цялостната ситуация или най-често срещаният опит на специалистите, работещи с деца в държавата.
- В доклада се посочва общия брой на лицата, които избират всяка опция за отговор (не съотношението анкетираните лица). Даден е и броят на лицата, които не са отговорили на всеки въпрос. Трябва да признаем, че анкетираните лица ни казват нещо по техен избор, когато не отговорят на даден въпрос.
- Всички коментари са преведени на английски от оригиналните им езици преди анализа.

2. Млади хора, живели в алтернативна грижа в България - отговори на въпросника
Въпросникът беше отворен за всеки млад човек на възраст над 18 години, който е прекарал период от живота си в алтернативна грижа.

Обща информация	
Брой на младите хора, чиито отговори на въпросника бяха анализирани ¹	13
Възрастова група на анкетираните лица	18-31 години (Средна възраст 23,5 години)
Възраст на анкетираните лица при влизането им в грижа (самоотчитане; диапазон)	0-16 години (Средна възраст 7.7 години)

Всички анкетираните лица попълниха въпросника на български език.

По време на попълването на въпросника, някои от анкетираните лица все още живееха в условия на алтернативна грижа.

2.1 Настаняване в грижа

Изследванията показват, че стабилността на настаняването е важен фактор за лицата, които са в грижа, тъй като това насърчава чувството за сигурност и предоставя възможност за развитие на добри отношения с лицата, полагащи грижа. Въпросникът помоли анкетираните лица да уточнят на колко места са

¹ Това е броят на „използваемите отговори“, дефинирани като тези, които са попълнили минимален брой основни въпроси и поне още един въпрос, и са били в определения възрастов диапазон (18+) за целта на въпросника. Общият брой анкетираните лица, отговорили на отделни въпроси, често е по-малък.

живели, с изключение на биологичното си семейство, както и продължителността на настаняванията им в грижа.

Въпрос: Когато бяхте настанен (настанена) в алтернативна грижа, на колко различни места сте живели, освен в родния си дом?

Малко	Много	Средно
1	4	2,3

Един двусмислен отговор беше изключен от този анализ.

Въпрос: Колко продължи най-дългото ви настаняване в грижа?

Период (Най-къс - най-дълъг)		Средно
4 години	18 години	8,7 години

(Всички анкетиранни лица отчитат >1 място, изключени са двусмислени отговори, общ бр. = 9)

Въпрос: Колко продължи най-краткото ви настаняване?

Период (Най-къс - най-дълъг)		Средно
3 месеца	4 години	1,7 години

(Всички анкетиранни лица отчитат >1 място, изключени са двусмислени отговори, общ бр. = 7)

Трябва да се отбележи, че по време на предоставените отговори, някои от анкетираните все още са живели в алтернативна грижа. Без да знаем подробните лични истории на отделните анкетиранни лица, не можем да разберем защо и как са настъпили промени в настаняването или как тези промени са били преживени от самите индивиди.

2.2 Цялостна оценка на живота в алтернативна грижа

Анкетираните лица бяха помолени да оценят по 5-степенна скала, цялостния си опит в условията на алтернативна грижа.

Въпрос: Като цяло, как бихте оценили живота си в алтернативна грижа?

Изключително лош	Много лош	Нито добър, нито лош	Твърде добър	Много добър	Няма отговор
0	0	3	5	3	2

След това на анкетираните лица бяха зададени поредица от въпроси относно специфични аспекти на техния живот в грижа, отразяващи фактори като важността на добрите и последователни взаимоотношения с лицата, полагащи грижа за тях и чувството, че са разбрани и подкрепени като личности.

Въпрос: Имаше ли възрастни, които не са ваши роднини (например полагащ грижи, социален работник, учител), които са били част от вашия живот през цялото време, докато сте били в алтернативна грижа?

Да	Не	Няма отговор
10	1	2

Въпрос: Като цяло според вас колко добре професионалистите/полагащите грижа са ви помогнали да разберете и да се справите с емоционалните проблеми, свързани с това да растеш в алтернативна грижа?

Много лошо	Лошо	Нито зле, нито добре	Доста добре	Много добре	Няма отговор
0	1	2	6	3	1

На въпрос, зададен на по-късен етап, анкетирания бяха помолени да помислят как професионалистите и лицата, полагащи грижи могат да помогнат на децата да разберат причините, поради които се е наложило да бъдат настанени в грижа.

Въпрос: Знаем, че понякога децата не разбират напълно защо са настанени в алтернативна грижа. Какво биха могли да правят професионалистите и полагащите грижи, за да помогнат на децата да разберат защо е трябвало да бъдат настанени в грижа?

Девет от анкетирания лица подчертаха в отговора си на този въпрос, че обясненията трябва да бъдат ясни и поднесени по чувствителен начин, подходящи за разбирането на детето. Някои от анкетирания лица смятат, че е важно да се подчертаят предимствата на алтернативната грижа и да се осигури достъп до допълнителна подкрепа (например психолог), в случаите, когато е необходимо.

“Внимателно и индивидуално да се проведе разговор със социалния работник, приеман родител, който да обясни на детето, че родителите му не са в състояние да се грижат за него в този момент.”

„Те трябва да обясняват нещата с прости примери. Например, да се обясни факта, че биологичното семейство на детето не може да осигури същите възможности, които организацията ще му предостави.“

За следващите няколко въпроса анкетирания лица бяха помолени да се съсредоточат върху най-дългото си настаняване в грижа.

Въпрос: Като си спомните за най-дългия период, който сте прекарвали в грижа, смятате ли, че сте имали усещане за „принадлежност“ или чувство „като у дома си“ там?

Да	Не	Няма отговор
8	3	2

Въпрос: Отново, мислейки за настаняването, в което сте били най-дълго време, чувствате ли, че наистина сте били опознати, разбрани и приети от лицата, полагащи грижи за вас?

Никога	Не много често	Понякога	През повечето време	През цялото време	Не е отговорено
1	1	0	3	7	1

Въпрос: Какво могат да направят специалистите и полагащите грижа, за да помогнат на детето да се чувства обичано и прието там, където е настанено да живее?

На този въпрос осем от анкетираните лица дадоха редица гледни точки. В отговорите си отбелязват, че лицата, полагащи грижа трябва да бъдат приятелски настроени, да могат да показват обич, да подкрепят интересите или хобитата на детето, и да проявяват искрен интерес към тях. Един от анкетираните подчерта, че е важно на детето да бъде предоставен достъп до познати неща (напр. телевизионни предавания), както и време да се адаптира към новите обстоятелства в живота му.

„За да им обърнат внимание, достатъчно е просто да ги попитат как е минал денят им в училище, например и дали имат някакви притеснения. Но това трябва да е искрено, а не само като задължение, защото децата разбират, когато питате, но всъщност не се интересувате много от това как наистина е минал денят им.“

След това анкетираните лица бяха помолени да обмислят своите преживявания по отношение на образованието си по време на настаняването им в грижа, отново с акцент върху значението на разбирането и взаимоотношенията.

Въпрос: Поглеждайки назад, бихте ли казали, че вашите преподаватели са проявили добро и чувствително отношение към вас по отношение на това, че сте в алтернативна грижи?

Нито един	Някои от преподавателите	Всички преподаватели	Не е отговорено
0	6	6	1

Редица въпроси бяха фокусирани върху изпитаните неблагоприятни чувства и усещания от страна на младите хора в алтернативна грижа.

Въпрос: Докато бяхте настанени в грижа, имаше ли възрастни (например полагащи грижи, учители, социални работници), към които можехте да се обърнете, когато бяхте притеснен (притеснена), уплашен (уплашена), разтревожен (разтревожена) или страдахте по някаква причина?

Да	Не	Не е отговорено
10	2	1

Въпрос: Докато живеехте бяхте в грижа, какво правехте, за да намалите чувствата на притеснение, страх, тревога или стрес?

Единадесет анкетирани лица отговориха на този въпрос и посочиха три основни теми:

- Разговор и общуване
 - С лица, полагащи грижа, приятели
- Хоби
 - Творчество, включително живопис, музика
 - Спорт
- Самонараняване и употреба на субстанции

Малък брой от анкетираните посочват също, че не са изпитвали такива чувства или не са били тревожни по време на престоя си в алтернативна грижа.

„Общувах с приемната си майка, с другите деца в [грижа], няхах притеснения“.

„Опитах се възможно най-бързо да се сближа с връстниците си. И най-вече се опитах да бъда добър и любезен с всички (помагах на персонала, показвах уважението си към възпитателите, дори ако не ми вървеше ученето, полагах усилия.)“

„Преди да започна да използвам музика и рисуване за успокоение, се нараних повече от няколко пъти.“

Въпрос: Какво могат да направят полагащите грижа/професионалистите за да помогнат, когато децата се чувстват притеснени, уплашени, тревожни или страдащи по някаква причина?

Седем от анкетираните лица бяха категорични по този въпрос, че разговорът с детето е най-важен и че той трябва да бъде воден по начин, показващ по заинтересуваност и съчувствие, както и да е в контекста на съществуващите добри взаимоотношения. Възрастните, полагащи грижа трябва да умеят да накарат децата се почувстват способни да споделят своите мисли, да използват език, подходящ за детето, да им позволят да обяснят чувствата си и след това да намерят начини да помогнат. Малък брой от анкетираните предполагат, че може да има нужда от помощ от психолог, като един от тях подчертава собствените си предишни опасения за достъп до такава помощ.

„Да покаже интерес и съчувствие. Да предположи детето да споделя. И да се постигне съгласие за това как да се справим с безпокойството и стреса.“

„Да предложи на детето да посети психолог. Мислех, че ако посещавам психолог, това би означавало, че съм луд и следователно не исках, което доведе до бъдещи трудности в живота ми.“

Въпрос: Знаем, че децата понякога могат да се държат така, че на възрастните да им е трудно да ги разберат (например на другите може да им се струва, че детето е ядосано, но в действителност то да се чувства объркано и наранено). Какво може да помогне на възрастните по-добре да разберат и да реагират на страданието, предизвикало поведението на детето?

Седем от анкетиранията лица отговориха на този въпрос. Те описаха някои от начините, по които лицата, полагащи грижа трябва да реагират:

- Да бъдат спокойни, внимателни, проявяващи съпричастност
- Да не критикуват и осъждат;
- Разговор с детето по подкрепящ начин

„Да не бъдат критични и осъдителни в този момент, а да се опитат да бъдат съпричастни, така че детето да им се довери и да се успокои, и да намали стреса и напрежението.“

Да обичат детето като свое. Детето трябва да види, че има зад себе си скала, на която може да се опре. В противен случай отношенията и комуникацията между детето и възрастния вероятно ще се разминат.“

„Разговор, без детето да бъде атакувано, критикувано или осъждано. И накрая следва прегръдка.“

Приемайки важната разлика между планираните и целенасочени промени в мерките за закрила, и тези, които са резултат от трудности или кризи, анкетиранията лица бяха попитани:

Въпрос: Как може да се предотврати местенето на децата от едно място на друго, когато нещо се обърка, и да предотврати настаняването да завърши по начин, който не е планиран?

На този въпрос петима от анкетиранията лица дадоха няколко гледни точки. Те подчертаха необходимостта от добра атмосфера и третирането на децата като личности, например като се иска тяхното мнение по въпроси, които ги засягат. Един от анкетиранията предположи, че нищо не може да се направи, защото властите вземат тези решения.

„Да има спокойна и разбираща атмосфера на мястото, на което сме настанени.“

„Разговор и отчитане на индивидуалните качества на всяко дете. Естествено, децата имат свободна воля и ако не искат да бъдат в приемна грижа/социална услуга, ще направят всичко възможно, за да се измъкнат от там.“

След това анкетирания бяха помолени да изкажат мнението си дали лицата, полагащи грижа са ги насърчавали да развиват умения, таланти и интереси (като спорт, музика, доброволен труд, грижи за животни, драматична група).

Въпрос: Докато растяхте, полагащите грижа за вас насърчаваха ли ви да развивате уменията, дарбите и интересите си в населеното място, където живеете (например спорт, музика, доброволна работа, грижа за животни, театрален състав и т.н.)?

Да	Не	Не е отговорено
7	4	2

2.3 Взаимоотношения със семейството и приятелите

Въпросникът също помоли младите хора да дадат мнение за взаимоотношенията и връзките, които са имали по време на настаняването си в грижа, включително с членовете на биологичното си семейство и с приятели.

Въпрос: Докато бяхте настанен (настанена) в алтернативна грижа, кое от следните твърдения описва най-добре вашия контакт с родната ви майка?

Имах редовен контакт	Имах противоречив контакт	Избрах да нямам контакт	Контактът не беше възможен поради обстоятелства, свързани с моята родна майка	Не познавам родната си майка	Не е отговорено
4	0	2	1	1	5

Въпрос: Докато бяхте настанен (настанена) в алтернативна грижа, кое от следните твърдения описва най-добре вашия контакт с родния ви баща?

Имах редовен контакт	Имах противоречив контакт	Избрах да нямам контакт	Контактът не беше възможен поради обстоятелства, свързани с моя роден баща	Не познавам родния си баща	Не е отговорено
0	0	1	2	5	5

Въпрос: Докато бяхте настанен (настанена) в алтернативна грижа, кое от твърденията по-долу описва най-добре вашия контакт с вашия (вашите) брат (братя) и сестра (сестри)?

Нямам братя или сестри	Имах редовен контакт поне с един от тях	Нямах редовен контакт поне с един от тях	Избрах да нямам контакт поне с един от тях	Контактът не беше възможен поради обстоятелства, свързани с тях самите	Не познавам братята и сестрите си	Не е отговорно
2	4	1	0	1	0	5

Бележка: В отговор на този въпрос, анкетираните лица могат да изберат повече от една опция, така че общият брой отговори може да е по-голям от броя на анкетираните лица.

Трябва да се отбележи, че от анкетираните не е било искано да уточняват как осъществяват връзка с биологичното си семейство, какви са причините за тези отношения или дали самите те са доволни от взаимоотношенията си с членове на биологичното си семейство по това време.

По-късно анкетираните бяха помолени да коментират обстоятелства, при които отношенията им с биологичните родители и/или братята и сестрите са били затруднени.

Въпрос: Понякога, когато децата бъдат настанени в алтернативна грижа, отношенията им с биологичните родители и/или братята и сестрите стават трудни. Какво могат да направят професионалистите и полагащите грижи, за да помогнат на децата и техните семейства да възстановят и подобрят тези взаимоотношения?

Седем от анкетираните лица изразиха своята гледна точка. Те подчертаха колко е важно да се попитат децата за техните желания и по-специално да се подкрепят контактите им с братя и сестри. Бяха дадени и някои практически предложения относно транспорта и финансирането.

„На първо място, ако децата имат братя и сестри, те трябва да бъдат попитани дали искат да осъществят контакт с тях. Второ, организацията трябва да осигури превозно средство, за да може да се организира лична среща. Трето, според мен трябва да има планирани средства в механизма за финансиране на социалните услуги за такива дейности.“

Последният въпрос в този раздел помоли анкетираните лица да обмислят какво биха могли да направят професионалистите, за да помогнат на семействата да останат заедно и по този начин да предотвратят необходимостта от настаняване на децата в алтернативна грижа.

Въпрос: Какво могат да направят специалистите, за да помогнат на семействата да останат заедно и така да се предотврати необходимостта от настаняване в алтернативна грижа за децата?

Петима от анкетиранията лица изразиха мнение. Основната тема в техните отговори беше свързана с работа със семейството, но анкетиранията лица също бяха наясно, че има обстоятелства, при които не може да се направи нищо, за да се предотврати необходимостта от настаняване в алтернативна грижа.

„Да посещават семейството по-често, да разговарят, да се консултират с тях относно техните нужди, препятствията, които трябва да преодолеят, за да вземат решения.“

„Ако едно семейство не разполага с нужните финанси, специалистите не могат да направят нищо, за да предотвратят разделянето на семейството и настаняването на детето в грижа.“

Следващият раздел описва разсъжденията на анкетиранията лица относно техните приятелства, докато са били в грижа.

Въпрос: Докато бяхте настанен (настанена) в алтернативна грижа, имахте ли добри приятели, на които чувствахте, че можете да разчитате?

Да	Не	Не е отговорено
6	2	5

Въпрос: Кое от твърденията по-долу най-добре описва вашите приятелства, докато бяхте настанен (настанена) в алтернативна грижа?

Повечето от приятелите ми бяха от времето преди настаняването ми в алтернативна грижа	Повечето от приятелите ми също живееха в грижа	Приятелите ми бяха комбинация от тези, които познавам преди настаняването ми в грижа и тези, които живееха в грижа	Повечето от приятелите ми бяха от времето, когато бях настанен (настанена) в алтернативна грижа, но те не живееха в алтернативна грижа	Без отговор
1	3	2	0	7

Въпрос: И досега ли поддържате отношения с хората, които са били ваши приятели, докато бяхте в грижа?

Да	Не	Не е отговорено
5	1	7

И накрая, анкетираните млади хора бяха помолени за съвет към екипа, който ще разработва учебните пакети.

Въпрос: И накрая, някои съвети към нас...

Ще изготвим материали за обучение и развитие на персонала на всички равнища в една организация, за да им помогнем да подобрят своите действия в отговор на травмата, преживяна в детска възраст. Кои според вас са най-важните неща, които трябва да включим?

Петима от анкетираните дадоха свои съвети. Те подчертаха значението на подкрепата за семействата и третиране на децата като личности. Анкетираните лица предполагат също, че трябва да има повече обучения за различните видове травми и че в тях трябва да включват хора, които са живели в грижа и имат опит с такива преживявания.

„Децата не са просто цифри и статистика в документите, те са личности, като някои от тях се нуждаят от специален, индивидуален подход. Организирайте обучения с детски психолози и младежи, които са били в приемна грижа. Личният опит е безценен!“

3. Професионалисти и лица, полагащи пряка грижа в България - отговори на въпросника

Общо 36 анкетирани лица отговориха на този въпросник², 35 на български и 1 на английски език.

Въпрос: Кой от следващите варианти на отговор описва най-добре настоящата ви професионална функция?

Адвокат / юрист	0
Психолог / психотерапевт	10
Работник в алтернативна грижа / приемен родител	7
Социален педагог	0
Социален работник	11
Учител/ преподавател	3
Друго*	5

*Професионалните функции, включени в „Други“ са отчетени само от 1-2 лица и не са описани подробно, за да се запази анонимността им.

²Както е описано по-горе, това са „използваеми отговори“, т.е. Анкетирани лица, отговорили на четири демографски въпроса и на поне още един въпрос. Броят на анкетираните лица относно индивидуални въпроси понякога е по-малък.

Въпрос: Кое от следващите твърдения описва най-добре сектора или организацията, в която работите понастоящем?

Работя в общинска / държавна организация	Работя в неправителствена организация (НПО)	Работя в частна организация	Не е отговорено
11	22	3	0

3.1 Професионални знания

Анкетираните лица, дали своите отговори бяха помолени да оценят личните си знания по няколко теми.

Въпрос: Как бихте оценили знанията си за следното?

Травма в детска възраст

Малки познания	Оскъдни познания	Частични познания	Много познания	Изключително много познания	Не е отговорено
3	3	15	6	3	6

Въздействието на травмата, преживяна от децата върху тяхното развитие

Малки познания	Оскъдни познания	Частични познания	Много познания	Изключително много познания	Не е отговорено
3	2	14	9	3	5

Ролята, която играят възрастните при съвместно регулиране на емоциите на детето

Малко познания	Оскъдни познания	Частични познания	Много познания	Изключително много познания	Не е отговорено
2	3	10	13	3	5

Как да изградим доверие с деца, преживели травма

Малко познания	Оскъдни познания	Частични познания	Много познания	Изключително много познания	Не е отговорено
3	4	13	9	2	5

Въпрос: Как бихте оценили знанията си за следното?

Как можем да помогнем на децата да разберат своята лична история и причините за настаняване в грижа

Малко познания	Оскъдни познания	Частични познания	Много познания	Изключително много познания	Не е отговорено
4	2	14	9	2	5

Поведението на децата като начин на комуникация

Малко познания	Оскъдни познания	Частични познания	Много познания	Изключително много познания	Не е отговорено
3	1	11	13	3	5

Как политиката, законодателството и правата на децата влияят върху подкрепата на деца, засегнати от травма

Малко познания	Оскъдни познания	Частични познания	Много запознат	Изключително много познания	Не е отговорено
6	9	8	8	0	5

Как различните професии могат да работят ефективно заедно

Малко познания	Оскъдни познания	Частични познания	Много познания	Изключително много познания	Не е отговорено
4	5	9	10	3	5

Въпрос: Как бихте оценили знанията си за следното?

Как организационната политика и планиране могат да подобрят грижата за деца, съобразена с преживяна травма

Малко познания	Оскъдни познания	Частични познания	Много познания	Изключително много познания	Не е отговорено
3	8	14	5	1	5

Участие на децата в процеса на възстановяване от преживяна травма

Малко познания	Оскъдни познания	Частични познания	Много познания	Изключително много познания	Не е отговорено
4	7	9	9	2	5

Как възрастните помагат на децата да изградят резилиенс

Малко познания	Оскъдни познания	Частични познания	Много познания	Изключително много познания	Не е отговорено
2	5	17	5	2	5

3.2 Професионално обучение, познание и развитие

Въпрос: Имате ли придобита сертифицирана професионална квалификация по предмет, който подпомага работата ви с деца и семейства?

Да	Не	Не е отговорено
31	5	0

Следните три въпроса бяха зададени само на онези анкетирани лица, които отговориха с „да“ на горното (n = 31).

Въпрос: Като цяло, колко добре, според вас вашето професионално обучение ви е подготвило да реагирате на последиците от травмата, които срещате във вашата работа?

Никак	Малко	Донякъде	Много добре	Изключително добре	Не е отговорено
0	3	18	5	2	3

Въпрос: Какво обучение/обучения получихте в своята професионална подготовка по следните теми?

Разбиране на детската травма

Нямаше обучение за това	Имаше малко обучение за това	Имаше много обучения за това	Това беше основният акцент на обучението	Не е отговорено
2	19	8	1	1

Как се развива умът на детето

Нямаше обучение за това	Имаше малко обучение за това	Имаше много обучения за това	Това беше основният акцент на обучението	Не е отговорено

3	18	8	2	0
---	----	---	---	---

Въздействието на травмата върху всички аспекти в развитието на детето

Нямаше обучение за това	Имаше малко обучение за това	Имаше много обучения за това	Това беше основният акцент на обучението	Не е отговорено

Въздействието на травмата върху функциите на родителите

Нямаше обучение за това	Имаше малко обучение за това	Имаше много обучения за това	Това беше основният акцент на обучението	Не е отговорено
5	13	12	1	0

Как работата с травма влияе върху специалистите, които работят с деца

Нямаше обучение за това	Имаше малко обучение за това	Имаше много обучения за това	Това беше основният акцент на обучението	Не е отговорено
11	12	7	1	0

Въпрос: Кои 3 неща от професионалното ви обучение са най-полезни в настоящата ви работа?

Двадесет и четирима от анкетираните лица отговориха на този въпрос с широк спектър от посочени теми. Тези, които се открояваха най-много бяха:

- Травма
 - Въздействие, особено върху поведението
 - Ефекти върху индивидите и семействата
 - Във връзка с привързаността
- Психология
 - Развитие
 - Във връзка със зависимости
 - Като цяло
- Умения и знания за работа с различни групи, например деца, жертви на насилие, хора от различен етнически произход; включително комуникативни умения

Много от анкетираните лица подчертаха също, че особено полезно в тяхното професионално обучение са били настаняванията, стажовете, практическия опит и супервизията, както и достъпа до литература и теория.

Останалите въпроси бяха зададени на всички анкетирани лица.

Въпрос: Колко често организацията (организациите), в която работите, предлага официални възможности за обучения по следните теми?

Разбиране на детската травма

Никога	Рядко	Понякога	Често	Не е отговорено
7	9	13	2	5

Как се развива умът на детето

Никога	Рядко	Понякога	Често	Не е отговорено
12	9	7	3	5

Въздействието на травмата върху всички аспекти в развитието на детето

Никога	Рядко	Понякога	Често	Не е отговорено
6	9	12	4	5

Въздействието на травмата върху функциите на родителите

Никога	Рядко	Понякога	Често	Не е отговорено
7	9	11	4	5

Грижа за себе си при работа със случаи на травма

Никога	Рядко	Понякога	Често	Не е отговорено
13	9	6	3	5

Въпрос: Моля, представете три примера за теми/умения, които не са били включени или не са били добре обхванати в процеса на обучение и професионална подготовка, през които сте преминали?

Седемнадесет от анкетираните лица отговориха на този въпрос. Отговорите им се фокусираха главно върху нуждите на определени групи и как най-добре да работим или да подкрепяме лица с определен вид преживявания, включително:

- Злоупотреба с вещества, зависимости
- Насилие (общо, домашно, сексуално)
- Деца с аутизъм
- Деца, преживели травма; деца, показващи „проблемно“ поведение

Допълнителни теми, които анкетираните лица смятат, че не са добре обхванати, включват:

- грижа за себе си и предотвратяване на „бърнаут“
- работа с родители; съдействие за подобряване на родителските умения
- законодателни рамки

3.3 Опитът на настоящата организация/работно място

След това анкетираните лица бяха помолени да отразят опита си на настоящото си работно място, като посочат колко често им е била предоставена конкретна възможност за подкрепа и развитие.

Въпрос: Кое от изброеното най-добре отразява вашия опит в настоящата ви работа?

Организацията, в която работя предлага професионална супервизия

Никак	Рядко	Понякога	Редовно	Не е отговорено
3	3	7	17	6

Организацията, в която работя предлага обучение на работното място за подобряване на моята работна практика

Никак	Рядко	Понякога	Често	Не е отговорено
5	6	11	8	6

Организацията, в която работя предлага възможности за рефлексия с колегите относно нашата екипна/организационна практика

Никак	Рядко	Понякога	Често	Не е отговорено
3	4	10	13	6

Моята организация иска от мен да допринеса за новата политика / насоки, свързани с грижата за деца

Никак	Рядко	Понякога	Често	Не е отговорено
4	5	10	12	5

Анкетираните лица бяха попитани и относно собствените им усещания за подкрепа от страна на тяхната организация, както и бяха помолени да изкажат мнение относно културата на работното им място, свързана с разбирането на травма, преживяна от децата.

Въпрос: Моля, посочете доколко сте съгласни или не със следните твърдения относно настоящата ви работа и работно място

Чувствам се подкрепен(а) и обгрижен(а) от организацията, в която работя, за да изпълнявам работата, която върша

Напълно несъгласен (несъгласна)	Не съм съгласен (съгласна)	Нито съм съгласен(а), нито съм несъгласен(а)	Съгласен(а)	Напълно съгласен(а)	Не е отговорено
0	0	6	19	6	5

Организацията, в която работя разбира добре въздействието на детската травма

Напълно несъгласен (несъгласна)	Не съм съгласен/ не съм съгласна	Нито съм съгласен(а), нито съм несъгласен(а)	Съгласен(а)	Напълно съгласен(а)	Не е отговорено
1	1	10	15	4	5

Травмата, преживяна от децата не е много добре разбрана в организацията, в която работя

Напълно несъгласен (несъгласна)	Не съм съгласен/ не съм съгласна	Нито съм съгласен(а), нито съм несъгласен(а)	Съгласен(а)	Напълно съгласен(а)	Не е отговорено
4	14	8	4	1	5

3.4 Възгледи за системите и практиките на държавно ниво

След това анкетираните лица бяха помолени да разгледат ситуацията в тяхната държава като цяло и да дадат своите виждания за системите и практиките за закрила на децата. Това включваше начините, по които разбирането за детската травма се отразява в системите и практиките, участието на различни видове професионалисти и предлаганото обучение и подкрепа. Редица въпроси в този раздел се състояха от две части, като анкетираните бяха приканени да изберат първоначално от няколко предоставени опции за отговор и след това да обяснят своя избор

Въпрос: Като цяло, доколко добре системите и практиките за грижи за децата във вашата държава отразяват разбирането за влиянието на травмата върху деца в алтернативна грижа?

Никак	Малко	Донякъде	Много добре	Не е отговорено
3	15	8	5	5

Въпрос: Моля, дайте обяснения на горния въпрос.

На този въпрос отговориха 19 от анкетиранията лица. Малък брой от тях смятат, че се отделя внимание и има подобряване в разбирането за травмата, но повечето описват области, в които смятат, че са необходими подобрения. Смята се, че липсва разбиране за нуждите на децата и въздействието на травмата като цяло, както и по отношение на децата в алтернативна грижа, в различни части на системата (закрила на детето, социална работа, образование, полиция). Смята се, че са необходими подобрения в обучението и наличието на услуги за подкрепа на деца и семейства.

„Проблемът се разглежда сериозно, но институциите нямат достатъчно ефективни механизми за въздействие.“

„Често има несъответствие между различните институции, работещи в областта на закрилата на детето, в разбирането им за последиците от преживяната травма, което рефлектира върху ефективността на предприетите мерки за закрила на детето.“

„В моята държава няма адекватно разбиране за децата, какво да говорим за травмата!“

„Обикновено целта на алтернативната грижа е да се запази животът и здравето на децата, често в хода на работата специалистите не се фокусират върху причините за детското поведение, преживяните травми и т.н.“

Въпрос: Като цяло, колко добре системите и практиките във вашата държава отразяват разбирането за това как неразрешената травма на възрастните може да повлияе на функцията им като родители?

Никак	Малко	Донякъде	Много добре	Не е отговорено
4	14	10	3	5

Въпрос: Моля, дайте обяснения на горния въпрос.

16 от анкетиранията лица тук предоставиха своята гледна точка. Като цяло те твърдят, че има известно разбиране за това, но това до голяма степен е на теория и е без приложение. Анкетиранията лица посочиха, че се отделя малко внимание или действия, насочени към проблема, и малко служби или професионалисти са ангажирани с тази работа.

„Има известно разбиране, но няма достатъчно ресурси, за да се работи за преодоляване на травмата“

„В повечето случаи се казва, че травмата има последици, но всъщност почти нищо не се прави, за да се проучи обхватът, дълбочината и дългосрочното въздействие на детската травма върху възрастния като цяло и като родител.“

„Разбираема е взаимовръзката между неразрешената травма, която в повечето случаи се отразява по негативен начин върху функциите на родителя и произтичащия от това капацитет. Няма ясна стратегия за справяне с такива случаи, които биха отговорили на нуждите от дългосрочни и последващи грижи за деца, преживяли травма“

Въпрос: Като цяло, доколко според вас вашите системи и практики за грижи за деца са в състояние да отговорят последователно на емоционалните и психични нужди на децата, настанени в грижа?

Много лошо	Доста зле	Нито зле, нито добре	Доста добре	Много добре	Не е отговорено
0	11	9	7	2	7

Въпрос: Според Вашия опит, колко често специалистите, посочени по-долу, работят пряко или непряко с деца в алтернативна грижа?

Психолози

Никога	Рядко	Понякога	Често	Не знам	Не е отговорено
2	6	6	17	0	5

Психотерапевти

Никога	Рядко	Понякога	Често	Не знам	Не е отговорено
3	13	8	6	1	5

Детски психиатри

Никога	Рядко	Понякога	Често	Не знам	Не е отговорено
3	14	7	5	2	5

Наблюдаващ терапевт

Никога	Рядко	Понякога	Често	Не знам	Не е отговорено
6	8	8	6	3	5

Въпрос: Като цяло, колко добре подготвени и подкрепени са хората, които предоставят пряка грижа на децата (например приемни родители, възпитатели, персонал и т.н.), за да изпълняват своята роля?

Никак	Малко	Донякъде	Много добре	Не е отговорено
2	4	17	7	6

След това анкетираните лица бяха помолени да опишат какво се прави добре и какво може да се направи по-добре, за да подготвят и подкрепят лица, предоставящи пряка грижа.

Имаше припокриване на основните теми, произтичащи от отговорите, и затова те се отчитат заедно. На първия от тези въпроси отговориха 17 от анкетираните, а на втория - 18 от тях.

Въпрос: Кои три неща се правят добре във вашата държава, за да се подготвят и подкрепят лица, предоставящи пряка грижа за деца?

Въпрос: Кои три неща биха могли да бъдат подобрени във вашата държава, за да се подготвят и подкрепят лица, предоставящи пряка грижа?

Основните теми и по двата въпроса бяха:

- Обучения
 - Реализирани качествено; за приемни родители; за лица, работещи в социални услуги за настаняване на деца; особено в началните етапи на тяхната работа
 - Необходимо е обученията да бъдат по-подробни и специализирани
 - Необходими са обучения и за лица, работещи извън социалните услуги (например работещи в сферата на образованието)
- Подкрепа за лицата, работещи в социални услуги за настаняване на деца
 - Супервизията и подготовката са идентифицирани като полезни от някои анкетирани лица, но други смятат, че има нужда от повече, особено за персонала в резидентни услуги и приемните семейства
 - Бяха предложени подобрения в заплащането и правото на годишен отпуск
 - Някои от анкетираните лица смятат, че трябва да има повече подкрепа, включително психологическа такава, за лицата, работещи в услуги за алтернативна грижа

Освен това анкетираните съобщиха, че мултидисциплинарната или междуведомствената работа се реализира добре, но че има нужда от повече персонал като цяло. Някои смятаха, че достъпът до различни видове терапия за деца (игра, изкуство), особено по отношение на разходите, може да бъде по-добър.

Следващите въпроси бяха фокусирани върху работата с биологичните семейства и степента, до която намаляването на необходимостта от алтернативна грижа се разглежда от системите и практиките на дадена държава.

Въпрос: Като цяло, колко добре бихте оценили системите и практиките във вашата държава във връзка с работата с биологичните семейства и предотвратяването на нуждата на децата от настаняване в алтернативна грижа?

Никак	Малко	Донякъде	Много добре	Не е отговорено
6	15	9	1	5

Въпрос: Моля, дайте обяснения на горния въпрос.

15 от анкетиранията лица тук споделиха своята гледна точка. Основният извод беше, че въпреки че се работи със семействата с цел да се предотврати необходимостта от настаняване на дете в грижа, това обикновено е недостатъчно. Анкетиранията дадоха редица обяснения за това, включително:

- Съпротива на семействата да се ангажират в съвместна работа с професионалистите
- Липса на разбиране и негативни нагласи сред широката общественост за този вид работа
- Недостатъчен брой персонал и други ресурси, за да се постигне реално въздействие

Малък брой анкетиранията посочват също „изоставянето на деца“, особено сред конкретни малцинствени етнически групи, като явление, с което държавата не може да се справи адекватно.

„Работи се по предотвратяване на институционализацията на децата и във всички случаи се полагат усилия за реинтеграция на детето и преодоляване на конфликти в семейната среда, насочени към подобряване на семейния климат.“

„Работата с биологичните семейства е неефективна в много от случаите поради недостатъчни човешки ресурси и адекватни методи за подкрепа.“

„Няма адекватни професионални отговори и има слаб интерес от страна на персонала. Ниското заплащане в сектора води до разочарование на служителите, въпреки ангажираността и желанието, с които са започнали работата си.“

„През последните години се наблюдава положително развитие и промяна, но общественото настроение има доста негативно въздействие и спира това развитие.“

Въпрос: Какво може да се подобри във вашата държава, за да се предотврати нуждата на децата от настаняване в алтернативна грижа?

19 от анкетиранията имаха различни мнения по този въпрос. Най-често се споменава подобрене в подкрепата за родители и семейства (включително подобрения на „качеството на живот“, финансова и жилищна подкрепа, помощ и обучение, свързано с родителските умения). По същия начин някои анкетиранията наблягат на увеличаване на по-задълбочена работа по превенцията на разделянето със семействата.

Други изказани предложения за това какво може да се подобри:

- Промени в законодателството и политиката
- Социални промени
 - противодействие на „нормализирането на изоставянето на деца“
 - по отношение на благосъстоянието на децата като цяло
- Безплатна контрацепция
- Обучение на родители за деца от училищна възраст

„Да се разширят в действителност възможностите за подпомагане на семейства в криза - не е възможно само с консултации и изисквания към родителите, често никой не е в състояние да им помогне, например, да намерят дом, работа, лечение, образование и т.н.“

„Обучение за бъдещи родители - лесно достъпно и проведено от добри специалисти в областта; адекватна и достъпна финансова подкрепа, подобряване на здравното образование за предотвратяване на нежелана бременност“

„Законово регулиране на финансовите стимули за семейства, при които е установен риск от изоставяне на деца. Често причините са чисто икономически, ниски доходи, загуба на жилище. Да се възстановят/разширят общинските жилища за най-нуждаещите се.“

3.5 Изпълнение

Като част от въпросника, професионалистите и лицата, полагащи грижи, бяха помолени да обмислят разликата в изпълнението между това, което организациите и политиките имат за цел да постигнат, и това, което се случва на практика. Това включваше въпроси, свързани с техния опит от организацията, в която работят и възприятията им за това, което се случва в по-широк план.

Въпрос: Организацията, в която работя говори много за травмата, но нейните практики не отразяват това, което казва

Напълно несъгласен (несъгласна)	Не съм съгласен/ не съм съгласна	Нито съм съгласен(а), нито съм несъгласен(а)	Съгласен(а)	Напълно съгласен(а)	Не е отговорено
2	8	12	9	0	5

Въпрос: Понякога може да има разлика между това, което организацията иска да направи, и това, което се случва на първа линия при предоставянето на услуга. Какво бихте предложили, за да се преодолее това разминаване в изпълнението?

Дадени бяха 19 отговора на този въпрос, с една ясна основна тема, свързана с комуникацията. Анкетираният засягат този въпрос, както по отношение на различните членове на екипа и нивата в една организация, така и между

различните организации и части от системата, със служители от „първа линия“ и с потребители на услуги.

Втора идентифицирана тема беше необходимостта от яснота относно ролите и правомощията на отделни лица и организации; например дали определена услуга е предназначена за настаняване и осигуряване на грижи, за терапевтична работа, за подготовка на младите хора да живеят самостоятелно, за нещо друго или за множество цели.

„Повече мултидисциплинарни срещи и по-добро синхронизиране на работата на институциите“

„Подобряване на комуникацията; Редовни консултации на различните нива в организацията; зачитане на мнението и свободата на работа“

„Постоянна консултация с персонала, който работи директно с младите хора [...] Консултация с потребителите на услугата.“

4. Заключение

Отговорите, описани в този обобщен доклад, бяха дадени от 13 млади хора, живели в грижа и 36 професионалисти и лица, полагащи грижи в България, чрез онлайн въпросник. Въпреки че отговорите им са изключително важни, за да ни помогнат да се запознаем с индивидуалния опит в тази държава, това не са представителни извадки от млади хора или от професионалисти и лица, полагащи грижи, и трябва да се внимава при разбирането какво ни казва и какво не тази информация. Тези констатации не отразяват непременно опита и мненията на всички или на повечето млади хора, живели в грижа, нито на професионалисти и лица, полагащи грижи в страната и не можем да обобщим цялостния опит или мнения на тези групи. Независимо от това, възгледите и опитът на анкетиранията лица, които са отделили от своето време и усилия да споделят мненията си чрез въпросника, могат да предоставят полезна „обща картина“ на тези конкретни групи в дадения момент.